

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoff-
man τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank,
τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ.
καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ
Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλό-
πουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβου-
λος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg
— Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταν-
τῖνος Τσάτσος ἑκτ. καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρα-
κόπουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης. — Θεμ. Τσάτσος
ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1933

Ο RICKERT ΚΑΙ Η Α΄ ΔΕΛΒΕΡΓΙΑΝΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΤΣΟΥ

Σὲ κάθε χώρα ὅπου μπόρεσε ἀπρόσκοπτα νὰ ξετυλιχτῆ ἡ πολυχρονη πορεία τοῦ πνεύματος, ὁ δημιουργὸς μεταλαμπαδεύει στὸ δημιουργὸ τῶν περασμένων τὰ ἀποκτήματα, τὶς ἀναμνήσεις καὶ τοὺς στοχασμούς, γιὰ νὰ τὶς ξαναζήσῃ καὶ νὰ τὶς ξαναπλάσῃ στὸ νέο του κόσμο. Χωρὶς νὰ εἶναι ὁμοιογενεῖς οἱ προσωπικότητες, χωρὶς νὰ ἀνέκουν, καθὼς θὰ λέγαμε, σὲ μιὰ κοινὴ σχολή, χωρὶς διόλου νὰ περιορίζονται οἱ ἐλεύθερες ἐκφάνσεις τῆς ἀτομικῆς δημιουργίας, γεννάει αὐτὴ ἡ συνέχεια ἓνα κοινὸ φῶς, ἓνα κοινὸ πνεῦμα, μιὰ παράδοση, πὺξ χωρίζει κάθε πνευματικὴ κληρονομία μὲ μιὰν ἰδιαίτερη σφραγιδα.

Μέσα στὴν πλούσια σὲ κληρονομιᾶς γερμανικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ἡ φιλοσοφικὴ παράδοση τῆς Heidelberg στέκει σ' ἓνα κυρίαρχο ὄψος. Γύρω ἀπὸ τὴν ἔδρα, ὅπου τὸ 1816 πρωτανέβηκε ὁ Hegel καὶ ὕστερα ὁ Zeller, ὁ Kuno Fischer καὶ ὁ Windelband, πέρασαν οἱ γενεές πὺξ διατήρησαν, καὶ ὅταν ἦρθε ὁ καιρὸς, ἀνανέωσαν μὲ τὴ γνώση τοῦ αἰώνιου, τὸ γερμανικὸ φιλοσοφικὸ πνεῦμα. Ὁ τελευταῖος, ὁ σύγχρονος λαμπαδηφόρος τῆς πορείας αὐτῆς εἶναι ὁ Rickert.

Ἡ παράδοση τῆς Heidelberg ἔχει σημάδια δυσκολοξάνοιχτα καὶ γι' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς γερμανούς, πὺξ δὲν ἔχουν ἀναπνεύσει τὸν ἀέρα τῆς. Οὔτε κοινὰ ἐνδιαφέροντα, οὔτε κοινὴ μέθοδος, οὔτε κοινὴ ἰδεολογία συνδέει τοὺς φορεῖς τῆς. Καὶ ὅμως μιὰ κρυφὴ ἐκλεκτικὴ συγγένεια συνδέει τὰ ποικιλόμορφα τῆς στοιχεῖα· ξεσκεπίζεται στὴν ἱστορικὴ ἐμβάθυνση κάθε νοητικῆς στάσης πὺξ παίρνουν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς παράδοσης αὐτῆς· φανερώνεται στὴ στροφὴ τῆς μελέτης τῶν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ, πρὸς τὰ γεννήματα τῆς ἐλευ-

θερης και πηγαίας δημιουργικότητας του ατόμου. Ούτε διαισθητικότητα, ούτε υλικότητα, ούτε θετικότητα, αλλά προσωπικότητα, πνευματικότητα και υπερβατικότητα του λόγου, χωρίς άκαιρη μεταπήδηση στον μυστικισμό· βαθειά αγάπη του αρχαίου ανθρώπου, άσπράλως γιατί σ' αυτόν βρίσκεται το καθαρά ανθρώπινο στοιχείο, ή πληρέστερη εκδήλωσή του. Μέσα σ' αυτούς τους πλατειούς όρισμούς μόλις και πιάγεται το αϊδελβεργιανό πνεύμα, το πνευματικότερο πνεύμα της Γερμανίας.

Είναι πλούσια ή συμβολή του Rickert στην ολοκλήρωση του κόσμου αυτού. Ύστερα από μιá εκατόχρονη ιστορική αναδίφηση βρέθηκε στην ανάγκη το φιλοσοφικό πνεύμα να συνειδητοποιήσει στα ίδια του τα μάτια το νόημα και τη μέθοδο του έργου του. Τί είναι ιστορία και πώς εργάζεται; Αυτό το πρόβλημα βαθύτερα από κάθε άλλον, το δούλεψε στην εποχή μας ο Rickert, στηριγμένος σε μερικές φωτεινές νύξεις, που έκαμε ο δάσκαλος και προκάτοχός του Windelband. Τα πορίσματα της έρευνάς του δεν αφορούν μονάχα την έκθεση των ιστορικών γεγονότων, εκείνο που οι άμαθοι ονομάζουν ιστορία, μα επεκτείνονται ως στη ρίζα του προβλήματος, διαφωτίζουν τη φύση του αντικειμένου της ιστορίας και γι' αυτό έχουν σημασίαν αποφασιστική για κάθε επιστήμη, που μελετάει τα έργα του πολιτισμού, τα έργα της ανθρώπινης πράξης. 'Απ' εκεί εξηγείται και ή καθημερινά μεγαλείτερη επίδραση του Rickert στη μεθοδολογία όλων των πνευματικών επιστημών.

Στο κέντρο της μεθοδολογίας της ιστορίας στέκεται ή έννοια της αξίας, που αν και έννοια πολύ παλαιά, πήρε όμως μών έντελώς νέα ζωή στα χέρια του Rickert. Μα ή έννοια της αξίας, βαθιά δουλεμένη, δεν μπορούσε να περιορισθῆ στη μεθοδολογία των πνευματικών επιστημών. 'Η αξία είναι αρχή γνώσεως και σ' αυτήν στηρίζεται τελικά ή γνωσεολογία του Rickert. Κοιταγμένη από τη σκοπιά της αξίας ή Κριτική του καθαρού λόγου παίρνει μιá ζωντάνια, που δε βρίσκει στην κάπως στενώτερη και καθαρά μαθηματική σύλληψη της μαρβουργιανής σχολῆς. Με την αξία δυναμώνει το «αυθόρμητο» της σκέψης· καθαρίζεται το νόημα της κρίσης, που κατά βάθος, είναι αξιολογικό και τέλος συνδέεται ή γνώση με τις άλλες λειτουργίες του πνεύματος με τρόπο

βαθύτερο, πού ὀδηγεῖ ἄμεσα στὰ «πρωτεῖα» τοῦ πρακτικοῦ λόγου, αὐτὸ ἴσως τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας καὶ μᾶς ἀνεβάζει ἀπὸ ἓνα δρόμο ἄπλο καὶ θᾶλεγα φυσικὸ στὴν ἀρχικὴν ἐνότητα τοῦ συνειδότος. Αὐτὸς ὁ δρόμος ἀποτελεῖ τὴν ἐκδίπλωση τῆς ἔννοιας τῆς ἀξίας, καθὼς πηγάζει ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ θεωρία, ὅπως τὴν ἀνάλυση πρῶτος ὁ Rickert. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο μπορεῖ νὰ συλλάβωμε τὴν ἐνότητα τοῦ ἔργου του, ἐνότητα πού εἶναι γνώρισμα κάθε πηγαίας φιλοσοφικῆς συνείδησης.

Φορέας τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας, ἀπὸ τοὺς ἀγνότερους, εἶχε στοὺς τωρινούς καιροὺς ν' ἀντιμετώπιση ὁ Rickert, τὶς πιὸ ποικιλότερες φιλοσοφικὲς ροπὲς τοῦ συρμοῦ. Εἶχε ἀποστολὴ νὰ βοηθήσῃ, (καὶ τὸ λέμε μὲ συγκίνηση καὶ εὐγνωμοσύνη) νὰ μᾶς βοηθήσῃ, μὴν ὄρα ἀρχήτερα νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὶς φιλοσοφικὲς προλήψεις, πού ἔχουν τὰ προσόντα τοῦ νέου, τοῦ εὐκόλου, τοῦ ἀπειθάρχητου, γενικὰ νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ τὴν πρόχειρη καὶ τὴν ἀνιστόρητη σκέψη. Χωρὶς νὰ ἀσχοληθῇ εἰδικά, ἂν ἐξαιρέσῃ κανεὶς τὴ φωτεινὴ του μελέτη γιὰ τὸν Kant καὶ τὶς τόσο πρωτότυπες καὶ ἀνέκδοτες παραδόσεις του γιὰ τὸν Schopenhauer, Wagner καὶ Nietzsche, στὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ὁ Rickert ἀντιμετώπισε «τὴ φιλοσοφία τῆς ζωῆς», «τὴ φιλοσοφία τοῦ συρμοῦ», μὲ τὴ βαθειὰ του συνείδηση τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος. Πίσω ἀπὸ τὶς καθαρὰ, θᾶλεγα, στεγνὰ λογικὲς του ἀναπτύξεις ὁ μελετητὴς διαβλέπει τὴ συνείδηση, πού σφυρηλατήθηκε στὴ δημιουργικὴ φλόγα τοῦ αἰώνιου παρόντος τῶν πνευματικῶν ἔργων, τὴ συνείδηση, πού ὄριμη πιά καὶ ὀλοκληρωμένη, ἔγινε καὶ ἡ ἴδια ἓνα κομμάτι πολῦτιμο τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος. Μόνο γιὰ τὴν ἔχει μέσα του τὴ συνείδηση τῆς ἱστορίας μπόρεσε, μὲ τέτοια πολεμικὴ δύναμη, στὸ βιολογισμό, τὸν ψυχολογισμό, τὸν πραγματισμό, σ' ὅλες αὐτὲς τὶς διακλαδώσεις «τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς», νὰ ἀντιτάξῃ τὴ ζωὴ τῆς φιλοσοφίας.

Δὲν εἶναι μόνο στὴ μεθοδολογία, εἶναι καὶ βαθύτερος ὁ δεσμὸς τοῦ Rickert μὲ τὴν μεγάλην ἱστορικὴ παράδοση τῆς 'Αἰδελβέργης' εἶναι ἐκεῖ πού ἀδιάσπαστα συνυφαίνονται δημιουργικὴ φιλοσοφικὴ ζωὴ καὶ γόνιμη ἀφομοίωση τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος.

Γιὰ ὅποιον τὸν Rickert γνωρίζει μονάχα ἀπὸ τὰ βιβλία, εἶναι δύ-

σκοίλο νὰ βρῆ τὴ δροσιὰ καὶ τὴ ζωντάνια πίσω ἀπὸ τὴν ἠθελημένη λιτή, ἀμείλικτη λογική του ἀκριβολογία. Ὁ Rickert φαίνεται στοὺς ἀπληροφόρητους ἕνας μεγάλος γνωσιολόγος, μὰ ἕνας στενὰ «λογικὸς ἄνθρωπος». Χρειάζεται συνολικὴ μελέτη τοῦ ἔργου του γιὰ νὰ σπάσῃ κανεὶς αὐτὸ τὸν σκληρὸ φλοιὸ, σκόπιμο γιὰ διδακτικοὺς σκοποὺς. Ὅσοι ὅμως εὐτύχησαν νὰ ἀκούσουν καὶ νὰ δοῦν τὸ Rickert, αὐτὴ ἡ δυσχέρεια δὲν ὑπάρχει. Εἶναι ξέχειλη ἀπὸ ζωντανὴ ψυχικὴ οὐσία ἡ ὁμιλία του καὶ ὡς τὸ σχῆμα τοῦ χεριοῦ του, ὡς στὶς κινήσεις τῶν δαχτύλων του, φθάνει ἡ ἀριστοκρατικὴ του πνευματικότητα, ποὺ βέβαια δὲν τρέφεται ἀπὸ λογικὲς συναγωγές, ἀλλὰ ξεχύνεται ἀπὸ τὴν μεστή καὶ ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα, ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ὅπου ὁ λόγος καθὼς καὶ οἱ ἄλλες ἀξίες τῆς ζωῆς βρίσκουν τὴν ἐνότητα ποὺ τὶς ζωντανεύει καὶ τὶς καθιερώνει.

Μέσα στὴν πνευματικὴν ἀναρχία ποὺ μᾶς δέρνει, ἀπέναντι στὴ δίψα τῆς ἐπιφανειακῆς καὶ πρόχειρης γνώσης, ὅσης χρειάζεται γιὰ ν' ἀντικρούσωμε σὲ μερικὲς ἀράδες ἔργα ποὺ ξαίρομε μονάχα ἀπὸ δευτέρας ποιότητας ἐγχειρίδια, μπρὸς στὸν περιορισμὸ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος μόνον στὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, ἡ παράδοση τῆς Heidelberg καὶ πρῶτα τὸ ἔργο τοῦ Rickert εἶναι τὸ δραστηριώτερο ἀντιφάρμακο. Ὁ Rickert μᾶς προσφέρει, μ' ἕνα συγχρονισμένον ρυθμὸ, τὸν προσιτώτερο καὶ ἀνοικτώτερο δρόμο πρὸς τὴν κλασσικὴ γερμανικὴ σκέψη. Αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τοῦ Rickert καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν ἐγκύψει καὶ ποὺ δὲ ζοῦν τὰ ποικίλα εἰδικὰ λογικὰ καὶ μεταφυσικὰ προβλήματα, ποὺ δουλεύονται στὴ σύγχρονη φιλοσοφία. Μὲ τὴ μελέτη τοῦ Θεοδώρακόπουλου γιὰ τὸν Rickert καὶ μὲ ἄλλες μερικώτερες προσπάθειες, ὁ σπόρος τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας ἄρχισε νὰ καρπίζει καὶ στὴ δική μας γῆ. Μὰ ὅ,τι καὶ ἂν ἔγινε, πρέπει νὰ τὸ θεωρήσωμε σὰν τὴν ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς. Στὴ συγγένεια ποὺ συνδέει τὴν ἀξιολογία μὲ τὶς βαθύτερες μορφές τῆς ἑλληνικῆς σκέψης στηρίζομε τὴν πίστη, πὼς τὸ παλῆδ δέντρο τῆς ἑλληνικῆς ἰδεοκρατίας γρήγορα θὰ ροδαμίση ξανά καὶ θὰ πάρῃ ἕνα ψῆλος, ποὺ μετριέται ἀπὸ τὴν ἀντίδραση ποὺ κι' ὅλας ἡ προαίσθησις τοῦ ὕψωμοῦ του ἔχει προκαλέσει. Ὅσοι εἶναι ἐνωμένοι γύρω ἀπὸ αὐτὴ τὴν προσπάθεια πάντα θὰ ἀναβαπτίζονται μ' εὐγνωμοσύνη στὴν ἀνάμνησις τοῦ Rickert, τοῦ πνευματικοῦ γόνου τῆς «αἰώνιας νεότητος τῆς Ἑλλάδας».